

Türk Dili 1

Yazma Eğitimi

Editörler:

Mehmet Nuri KARDAŞ

Raşit KOÇ

3. Baskı

Editörler: Doç. Dr. Mehmet Nuri KARDAŞ - Doç. Dr. Raşit KOÇ

TÜRK DİLİ 1 YAZMA EĞİTİMİ

ISBN 978-605-241-448-4

DOI 10.14527/9786052414484

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2020, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevi**dir. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

3. Baskı: Ekim 2020, Ankara

Yayın-Proje: Şehriban Türüldür
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Çetin
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Vadi Grup Basım A.Ş.
İvedik Organize Sanayi 28. Cadde 2284 Sokak No:105
Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0312) 394 55 91

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 26687

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Bilindiği üzere 2018 yılında üniversitelerin eğitim fakülteleri bünyesinde eğitim-öğretim faaliyetini sürdüren bütün programların derslerinde/derslerin müfredatlarında önemli değişikliklere gidilmiştir. Bu bağlamda eğitim fakültelerinin eğitim programlarından bazı dersler kaldırılmış, kaldırılan derslerin yerine programlara yenileri eklenmiştir. Bu çerçevede 2018-2019 eğitim-öğretim yılından itibaren geçerli olmak üzere Türkçe Eğitimi ile Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi bölümlerinin birinci sınıflarına ilk kez Türk Dili I-II dersleri konmuş, diğer programlarda okutulan Türk Dili derslerinin müfredatları da tamamen değiştirilmiştir. Bu kapsamda Türk Dili I dersinin müfredatı yazma eğitimi, Türk Dili II dersinin müfredatı ise akademik yazma eğitimi konularından oluşacak şekilde güncellenmiştir.

İncelemekte olduğunuz kitap, başta Türkçe Eğitimi ile Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi bölümleri olmak üzere, eğitim fakültelerinin bütün bölümlerinde zorunlu okutulan Türk Dili I dersinde kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Bunun yanında yazmaya ve okumaya ilgi duyanların da güvenle başvurabileceği bir çalışma olması için alan uzmanları tarafından özenle kaleme alınmıştır. Bu süreçte Türkçe derslerinin bilgi, ifade ve beceri dersi olduğu gerçeği hatırdan çıkarılmamıştır.

Piyasada Türk Dili adını taşıyan ve neredeyse birbirinin tekrarı olan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar güncel müfredatın amaçlarına ve kazanımlarına hizmet etmekten oldukça uzaktır. Bu eser hazırlanırken öğrenenlere güncel ders konularıyla ilgili bilgi aktarmakla yetinilmemiş, bilgilerin beceriye dönüşmesi için uygulamalara, etkinliklere bolca yer verilmiştir. Konularla ilgili bilgiler işlenirken yapılandırıcı öğretim anlayışıyla hareket edilmiş, kavram ve kuramsal açıklamaların zihinlerde yapılandırılabilmesi için amaç ve kazanımlar dikkate alınarak uygulamalara geniş yer verilmiştir.

Yazarlarımız, muhtevası akademik yazma olan Türk Dili II dersine öğrencileri hazırlamak için de onların akademik yazı yazarken ihtiyaç duyabilecekleri tüm konuları özenle ele almışlardır. Bu özelliğiyle kitap, güncellenen Türk Dili I dersi müfredatı ışığında hazırlanan ilk çalışma olma özelliği taşımaktadır.

Güz dönemlerinde okutulan Türk Dili I dersi için hazırlanan kitapta on iki bölüm bulunmaktadır. Her bölüm kendi içinde beş alt başlıkta ele alınmıştır: 1. Kavramsal-kuramsal açıklamalar, 2. Uygulamalar, 3. Bölüm özeti, 4. Değerlendirme soruları, 5. Bölümün kaynakçası.

Kitabın ilk bölümünde; dil ve kültür, ikinci bölümünde yazı dili ve özellikleri, üçüncü bölümünde noktalama işaretleri ve imla kuralları, dördüncü bölümünde yazılı ve sözlü anlatımın özellikleri, beşinci bölümünde paragraf bilgisi, altıncı bölümünde düşünceyi geliştirme yolları, yedinci bölümünde metin yapısı, sekizinci bölümünde metin ve metin dil bilimi kavramları, dokuzuncu bölümünde metin yazma yöntem ve teknikleri, onuncu bölümünde metin yazma, on birinci bölümünde metin yazma biçimleri, on ikinci bölümünde metinlerde ölçme ve değerlendirme konuları işlenmiştir.

Kitabın her bölümü alan uzmanı bir akademisyen tarafından hazırlanmıştır. Her bölüm farklı bir alan uzmanı tarafından hazırlandığı için bölümler arasında farklı üslup ve bilimsel yaklaşımlar kaçınılmazdır. Yazıların özgünlüğünü korumak amacıyla üslup ve yaklaşım birliği sağlanması yoluna gidilmemiştir. Bu nedenle kitabın her bölümü kendi içinde bağımsız olarak da okunabilecek biçimde düzenlenmiştir.

Türk Dili I dersleri için hazırlanan bu kitabın eksikliklerinin olduğu muhakkaktır. Üçüncü baskısı yapılacak kitabın fark edilen eksikliklerinin şahsımıza ve bölüm yazarlarına iletilmesinden mutluluk duyarız. Kitabın tüm öğrenci, öğretmen, akademisyen ve diğer ilgililer için yararlı olmasını diliyoruz.

Kitabın hazırlanmasında önemli emekleri geçen bütün yazarlara, kitabı özenle baskıya hazırlayan Pegem Akademi çalışanlarına içtenlikle teşekkür ederiz.

Editörler

Mehmet Nuri KARDAŞ

Raşit KOÇ

Ankara-2020

Bölümler ve Yazarları

Editörler:

Doç. Dr. Mehmet Nuri KARDAŞ

Doç. Dr. Raşit KOÇ

1. Bölüm: Dil ve İletişim

Doç. Dr. Mehmet Nuri KARDAŞ

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

2. Bölüm: Yazı Dili ve Özellikleri

Doç. Dr. Oğuzhan SEVİM

Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi

3. Bölüm: Noktalama İşaretleri ve Yazım Kuralları

Dr. Öğr. Üyesi Fatih CAN

Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

4. Bölüm: Yazılı ve Sözlü Anlatımın Özellikleri

Doç. Dr. Erhan AKIN

Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

5. Bölüm: Paragraf Bilgisi

Doç. Dr. Raşit KOÇ

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

6. Bölüm: Düşünceyi Geliştirme Yolları

Doç. Dr. Ahmet AKÇAY

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

7. Bölüm: Metin Yapısı

Dr. Öğr. Üyesi Erhan ŞEN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

8. Bölüm: Metin ve Metin Dil Bilimi Kavramları

Doç. Dr. Mesut GÜN

Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

9. Bölüm: Metin Yazma Yöntem ve Teknikleri

Dr. Öğr. Üyesi Hatice COŞKUN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

10. Bölüm: Metin Yazma

Doç. Dr. Bünyamin SARIKAYA

Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

11. Bölüm: Metin Yazma Biçimleri

Doç. Dr. Hatice ALTUNKAYA

Adnan Menderes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

12. Bölüm: Yazılı Metinlerde Ölçme ve Değerlendirme

Doç. Dr. Mehmet Emre ÇELİK

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	v

1. BÖLÜM DİL VE İLETİŞİM

Giriş.....	1
Dil Toplum - Kültür İlişkisi.....	13
Kültür ve Dil.....	14
İletişim Türleri.....	16
Özet.....	20
Değerlendirme Soruları.....	23
Kaynakça.....	25

2. BÖLÜM YAZI DİLİ VE ÖZELLİKLERİ

Giriş.....	27
Özet.....	44
Kaynakça.....	46

3. BÖLÜM NOKTALAMA İŞARETLERİ VE YAZIM KURALLARI

Giriş.....	49
Noktalama İşaretleri.....	49
Yazım Kuralları.....	58
Uygulama Örnekleri.....	65
Değerlendirme Soruları.....	66
Özet.....	68
Kaynakça.....	71

4. BÖLÜM

YAZILI VE SÖZLÜ ANLATIMIN ÖZELLİKLERİ

Giriş.....	73
Yazılı Anlatım ve Özellikleri	75
Sözlü Anlatım ve Özellikleri.....	81
Yazılı ve Sözlü Anlatımın Karşılaştırılması.....	85
Özet	89
Değerlendirme Soruları.....	90
Kaynakça.....	91

5. BÖLÜM

PARAGRAF BİLGİSİ

Giriş.....	95
Planına Göre Paragraflar	96
Türlerine Göre Paragraflar	98
Metindeki Yerlerine Göre Paragraflar.....	99
İyi Bir Paragraf Nasıl Yazılır?	101
Değerlendirme Soruları.....	104
Özet	105
Kaynaklar.....	106

6. BÖLÜM

DÜŞÜNCEYİ GELİŞTİRME YOLLARI

Giriş	107
Tanımlama.....	108
Örneklendirme	110
Tanık Gösterme	111
Karşılaştırma	113
Sayısal Verilerden Yararlanma	115
Benzetme	116
Açıklama.....	117
Tartışma	119
Özet	120
Değerlendirme Soruları.....	121
Kaynakça.....	123

7. BÖLÜM

METİN YAPISI

Giriş	125
Bilgilendirici Metinlerin Yapısı.....	127
Anlatısal Metinlerin Yapısı.....	131
Şiir Türünün Yapısı	144
Dil ve Anlatım.....	145
Dil ve Edebiyat Öğretimi Açısından Metin Yapısının Önemi	148
Okuma Etkinlikleri	152
Özet	155
Değerlendirme Soruları.....	156
Kaynakça.....	166

8. BÖLÜM

METİN VE METİN DİL BİLİMİ KAVRAMLARI

Giriş	171
Metinsellik Özellikleri	174
Tutarlılık	174
Bağlaşıklık/Bağdaşıklık.....	175
Amaçlılık	179
Bilgi Vericilik (Bilgisellik)	179
Durumsallık	180
Kabul Edilebilirlik	180
Metinler Arasılık	180
Özet	182
Değerlendirme Soruları.....	183
Kaynakça.....	185

9. BÖLÜM

METİN YAZMA YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

Giriş	187
Not Alarak Yazma.....	188
Özet Çıkararak Yazma	190
Boşluk Doldurarak Yazma.....	193
Kelime ve Kavram Havuzundan Seçerek Yazma.....	195
Serbest Yazma	197
Kontrollü Yazma.....	198
Güdümlü Yazma	200
Dikte Yazma	201
Yaratıcı Yazma.....	203
Metni Tamamlayarak Yazma.....	205
Tahminde Bulunarak Yazma.....	208
Eleştirel Yazma.....	210
Bir Metni Kendi Kelimeleriyle Yeniden Oluşturma.....	211
Bir Metinden Hareketle Yeni Bir Metin Oluşturma.....	213
Duyulardan Hareketle Yazma	215
Grup Olarak Yazma.....	216
Bölüm Özeti	218
Değerlendirme Soruları.....	221
Kaynakça.....	222

10. BÖLÜM

METİN YAZMA

Giriş.....	223
Hazırlık	224
Taslak Oluşturma.....	228
Düzenleme (Düzenleyerek Yazma/Gözden Geçirerek Yazma).....	229
Düzeltilme (Tashih/Redaksiyon).....	231
Yayımlama ve Paylaşım.....	233
Özet	234
Değerlendirme Soruları.....	237
Kaynakça.....	239

11. BÖLÜM

METİN YAZMA BİÇİMLERİ

Giriş.....	241
Metin Nedir?	241
Bilgilendirici-Açıklayıcı Metin Yazma.....	242
Öyküleyici Metin Yazma	244
Betimleyici Metin Yazma	249
Tartışmacı Metin Yazma.....	252
Özet	257
Değerlendirme Soruları.....	259
Kaynakça.....	261

12. BÖLÜM

YAZILI METİNLERDE ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Giriş.....	263
İdeal Bir Yazılı Metin Nasıl Olmalıdır?.....	264
Yazılı Metinlerde Ölçme ve Değerlendirmenin Tarihi ve Önemi.....	265
Yazılı Sınavlarda Soru Hazırlama Süreci	267
Yazılı Metinlerin Değerlendirilmesi	273
Yazılı Metinlerin Değerlendirilmesinde Rubriklerden Yararlanma.....	290
Yazılı Metinleri Gözden Geçirme ve Düzeltme	298
Öğrenciye Geri Bildirim Sunma.....	300
Özet	302
Bölüm Değerlendirme Soruları.....	313
Kaynakça.....	314
Yazarların Özgeçmişleri.....	319

1. BÖLÜM

DİL VE İLETİŞİM

Giriş

Dil ile ilgili alan yazında yapılmış çok sayıda tanım ve açıklama bulunmaktadır (Aksan, 1998; Demirci, 2014; Demir ve Yılmaz, 2012; Günay, 2004; Toklu, 2003). Sadece kişiöğlü için değil, iletişim yetisi olan tüm varlıklar için hayati önem taşıyan dilin bütün boyutlarıyla ortaya konulması için yapılan açıklamalar ve tanımlar, dilin derinliği ve işlevi karşısında sınırlı kalmaktadır. Dolayısıyla alan uzmanlarınca yapılan tanım ve açıklamaların her biri ancak dilin bir veya birkaç özelliğini ortaya koyabilmektedir. Deryanın birer katresini açıklamakla sınırlı kalan bu girişimlerin her biri alana katkı sunduğu için dikkate değerdir.

Türkçe Sözlük (2005)'te dil, "İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban." sözcükleriyle açıklanmaktadır. Aksan (1998: 55) dili, "Düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan çok yönlü, çok gelişmiş bir dizge." şeklinde açıklamaktadır.

Ergin (2013:3) ise dil mefhumuna daha kuşatıcı bir bakışla yaklaşarak şu şekilde bir tanım geliştirmiştir: Dil, insanlar arasında antlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta; kendisine has kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde yaşayan ve gelişen canlı bir varlık; milleti birleştiren, koruyan ve onun ortak malı olan sosyal bir müessese; seslerden örülmüş muazzam bir yapı; temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış gizli antlaşmalar ve sözleşmeler sistemidir.

Ergin'in geliştirdiği bu tanımdan anlaşılacağı üzere, dilin birçok boyutu olan karmaşık bir yapısı ve önemli görevleri bulunmaktadır. Ergin'in tanımından hareketle dilin görev/işlev ve özelliklerinin ayrı başlıklar altında ele alınması dilin kişi, toplum, millet ve devlet için arz ettiği büyük önemin daha açık anlaşılmasına katkı sunacaktır. Tanımda zikredilen başlıca özellikler şu şekildedir:

Dil;
 Kişiler arası anlaşmayı/iletişimi sağlar
 Tabii/doğal bir vasıtaadır.
 Kendine has kanunları vardır.
 Yaşayan ve gelişen canlı bir varlıktır.
 Milleti birleştirir ve korur.
 Milletin ortak malıdır.
 Sosyal bir kurumdur.
 Seslerden örülmüştür.
 Muazzam, kusursuz bir yapıdır.
 Temeli bilinmeyen zamanlarda atılmıştır.
 Gizli anlaşma ve sözleşmeler sistemidir.

Ergin (2013)'in dilin doğru anlaşılmasına katkı sunmak üzere geliştirdiği tanımdan hareketle maddeler halinde verdiğimiz bu özelliklerin her biri sayfalar dolusu açıklama gerektiren derinliğe sahiptir. Dilin özellikleri ile ilgili farklı alan uzmanlarının da değerli tespitleri bulunmaktadır. Biz burada yukarıda verdiğimiz özellikleri kısaca açıklamakla iktifa edeceğiz.

1. Dil, Kişiler Arası İletişimi (Anlaşmayı) Sağlar.

*İletişimin temel niteliklerini bilmek zorundayız,
 Zira gün gelecek zarf üreticisi veya nükleer fizikçi olmak yeterli olmayacak,
 Gerçek olan tek değer iletişimdir.*

(Harvey Mackay)

İnsanoğlunun en önemli vasıf ve ihtiyaçlarından biri yakın-uzak çevresi ile iletişim kurmasıdır. Bu nedenledir ki dilin önemli görev veya fonksiyonlarının başında kişiler arası iletişimi sağlaması gelmektedir. Kişiler arası iletişimin sağlıklı gerçekleşmesi büyük ölçüde iletişim kuran bireylerin içten, samimi, ölçülü, düzeyli davranmasına bağlıdır. Bu anlamda empati (duygudaşlık) yapmak, etkili iletişimin sihirli anahtarıdır, denebilir.

İnsanlar duygularını, fikirlerini, bilgilerini, tecrübelerini, arzularını, buluşlarını, hükümlerini, sanatsal eserlerini vb. birbirlerine aktarmak için sahip oldukları dile müracaat ederler. Bu müracaat, bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması için hayati önem arz eder. Bu anlamda iletişim için, insanların hayatlarını anlamlı kılan

en önemli faktördür denebilir. İletişim kavramı ile ilgili alan uzmanlarınca alan yazında geliştirilen tanım ve açıklamalar bulunmaktadır.

Türkçe Sözlük'te (2005) iletişim, "Duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme, komünikasyon." şeklinde açıklanmaktadır. Güz ve diğerlerine (2002:184) göre iletişim, "Bilgi alışverişi, karşılıklı ileti aktarımı, iletim eyleminin çift yönlü görünümü aynı zamanda bir taraftan öbür tarafa bir bilginin, bir duygunun, bir düşüncenin aktarımı."dır. İletişim uzmanı Dökmen (1998:321) ise iletişimi, "Kişilerin bilgi/sembol üreterek birbirlerine ilettikleri ve bu iletileri anlamaya, yorumlamaya çalıştıkları bir süreç." şeklinde tanımlamaktadır.

Dilin kişi ve toplum için çok önemli işlevleri bulunmaktadır. Kişinin toplum içindeki bireysel ve sosyal başarısını belirleyen en önemli husus dilini doğru ve etkili kullanmasıdır. Bireyin ana dilini etkili ve doğru kullanması, dilin öğrenme alanlarında üst düzey yeterliliğe sahip olmasını gerektirmektedir. Dilin öğrenme alanları, temel dil becerileri olarak da bilinen anlama ve anlatma şeklinde iki temel başlıkta ele alınmaktadır. Birey, üst düzey anlama ve anlatma becerilerine sahip olduğu ölçüde kendini doğru ve etkili ifade edecek, bu sayede kendisine olan güven duygusunu kazanacak ve yaşadığı topluma katkı sunabilecektir.

Dilin anlama becerileri "okuma" ve "dinleme/izleme"; anlatma becerileri ise "konuşma" ve "yazma" öğrenme alanlarından oluşmaktadır. Özdemir (1983:11) ve Yangın (1998:36), anlama öğrenme alanını oluşturan dinleme ve okuma becerilerini "alıcı dil becerileri" anlatma öğrenme alanındaki konuşma ve yazma dil becerilerini ise "verici dil becerileri" olarak değerlendirmektedir. Eğitim kurumlarında anlama ve anlatma becerileriyle birlikte "görsel okuma" ve "görsel sunum"a yönelik eğitim etkinliklerine de yer verilmektedir. Görsel okuma alıcı, görsel sunum ise verici dil becerisi olarak kabul edilmektedir.

Dil becerileri sayesinde kişiler arası iletişimin; sözlü, sözsüz ve yazılı olarak çift yönlü gerçekleşen bir süreçten oluştuğu bilinen bir durumdur. Bu süreç mesajı gönderen ile mesajı alan arasında gerçekleşen bir etkileşimi ifade etmektedir. İletişim sürecinde bilgi, mesaj aktaran ile bilgi, mesajı alan arasında gerçekleşen alışverişte bir takım iletişim öğeleri bulunmaktadır. Ergin (2013) bu öğeleri, kaynak, mesaj, kanal, alıcı, dönüt ve iletişim ortamında gerçekleşen güürültü olarak sıralamaktadır.

Alan uzmanları iletişim süreçlerinin daha iyi anlaşılması için, iletişimi sağlayan öğelerin yer aldığı iletişim modelleri geliştirmişlerdir. Shannon-Weaver'in geliştirdiği genel iletişim modelinde Ergin (2013)'in belirttiği iletişim öğelerinin tümünü görmek mümkündür.